

**UNIVERSITATEA „BABEȘ-BOLYAI”
CLUJ-NAPOCA**

**FACULTATEA DE TEOLOGIE ORTODOXĂ
ȘCOALA DOCTORALĂ DE TEOLOGIE
„ISIDOR TODORAN”**

**Reflexii hermeneutice asupra teologiei legământului
vechi-testamentar**

REZUMATUL TEZEI DE DOCTORAT

**Conducător de doctorat:
Pr. Prof. univ. dr. Ioan Chirilă**

**Student-doctorand:
Pr. Daniel-Alin Ionică**

2019

Cuprins

<i>Cuprins</i>	iii
<i>Lista tabelelor și a expunerilor schematice</i>	viii
<i>Abrevieri</i>	ix
<i>Introducerea</i>	1
<i>Prima parte: Perspectiva vest-europeană asupra teologiei legământului vechi-testamentar</i>	7
I. Cercetarea critică asupra teologiei legământului vechi-testamentar de la J. Wellhausen până la L. Perlitt: metoda de interpretare istorico-critică.....	9
1.1 Julius Wellhausen.....	11
1.1.1 Influența lui H. Ewalds asupra lui J. Wellhausen.....	11
1.1.2 „Prolegomena” asupra istoriei poporului Israel.....	12
1.1.3 Premisa tezei lui Wellhausen.....	13
1.1.4 Ideea de legământ: teza lui Wellhausen.....	13
1.2 Otto Procksch.....	15
1.2.1 Legământul ca instituție divină.....	15
1.2.2 Legământul și jertfa.....	15
1.2.3 Legământul încheiat cu Noe.....	16
1.2.4 Legământul încheiat cu Avraam.....	16
1.2.5 Legământul încheiat pe Sinai.....	16
1.2.6 Legământul și profeții – noul legământ.....	18
1.3 Walther Eichrodt.....	20
1.3.1 Tezele lui Eichrodt asupra teologiei legământului vechi-testamentar.....	21
1.3.2 Legământul vechi-testamentar și profeții.....	23
1.3.3 Ideea de legământ la profeții de la sfârșitul secolului al VII-lea.....	23
1.3.4 Legământul în cadrul izvoarelor pretești (P) ale Pentateuhului.....	24
1.3.5 Ideea de legământ în cadrul perioadei de după exil.....	25
1.3.6 Eichrodt: o cercetare lexicală asupra termenului vechi-testamentar ברית.....	25
1.3.7 Noul legământ.....	26
1.3.8 Ritualul legământului - ritualul unei jertfe.....	27
1.3.9 Făgăduințele legământului.....	27
1.4 Gerhard von Rad.....	28
1.4.1 Legământul vechi-testamentar în cadrul teologiei lui von Rad.....	28
1.4.2 Legământul încheiat cu David.....	31
1.4.3 Sărbătoarea reînnoirii legământului.....	33
1.5 Rudolf Smend.....	34
1.5.1 Formula legământului.....	35
1.5.2 Formula legământului și profeții.....	37
1.6 Norbert Lohfink.....	38

1.6.1 Originea ideii biblice de legământ: Cum a apărut ideea de legământ în cadrul Bibliei?.....	38
1.6.2 Semnificația cuvântului ברית: Ce înseamnă și la ce se referă cuvântul ברית?.....	39
1.6.3 Așa-numita „formula legământului”. O lucrare critică a lui Lohfink asupra tezei lui R. Smend.....	41
1.6.4 O recenzie asupra lucrării „Die Bundestheologie im Alten Testament“ a lui L. Perlitts – aspecte critice privind teza lui L. Perlitt.....	42
1.6.5 Legământul sub forma unui contract în Deuteronom.....	45
1.6.6 Noul legământ în Deuteronom – aspecte critice asupra tezei lui K. Baltzer.....	47
1.7 Lothar Perlitt.....	49
1.7.1 Teza lui Perlitt asupra teologiei legământului vechi-testamentar.....	49
1.7.2 Teologia legământului în cadrul tradiției deuteronomiste.....	50
1.7.3 Deut 7 și legământul cu părinții (Fac 15). Ritualul încheierii contractelor hitite.....	52
1.7.4 Formula legământului: Deut 26, 16–19.....	54
1.7.5 „Tăcerea” asupra legământului la profeții din cadrul secolului al VIII-lea î.Hr.....	55
1.7.6 Originea teologiei legământului și Ios 24.....	57
1.7.7 Teologia legământului și influența contractelor hitite la Perlitt.....	58
2 Etape ale cercetării istorico-critice asupra teologiei legământului vechi-testamentar în cadrul interpretărilor biblice vest-europene.....	59
2.1 Perioada de la Wellhausen până la Eichrodt. Relația cu Dumnezeu era fie naturală, fie întemeiată?.....	60
2.2 Perioada de la Eichrodt până la Perlitt. Influența codului de legi al Orientului Apropiat asupra ideii de legământ vechi-testamentar	64
2.3 Teologiei legământului vechi-testamentar la Perlitt.....	66
2.4 Teologiei legământului vechi-testamentar după Perlitt.....	67
II. Teologie legământului vechi-testamentar în cadrul cercetărilor lexicale: metoda de interpretare lexicală.....	70
1 Legământul vechi-testamentar. O cercetare lexicală pe baza Textului Masoretic (MT).....	71
1.1 Legământul încheiat cu Noe.....	72
1.2 Legământul încheiat cu Avraam.....	73
1.3 Legământul încheiat cu poporul Israel sub conducerea lui Moise.....	74
1.3.1 Legământul din Sinai-/Horeb.....	74
1.3.2 Legământul dintre Yahve și poporul Israel potrivit Deuteronomului: încheierea legământului din Horeb.....	77
1.3.3 Legământul încheiat cu poporul Israel sub conducerea lui Moise: legământul din Moab – reînnoirea legământului	78
1.3.4 Legământul încheiat cu preoția – legământul levitic: ברית כהנת עולם.....	79
1.4 Legământul încheiat cu David.....	79
1.5 Reînnoirea legământului.....	80
1.6 Făgăduința noului legământ în Vechiul Testament.....	81
1.7 Legământul vechi-testamentar în diferite contexte.....	81
2 Cele mai însemnate cercetări lexicale asupra legământului vechi-testamentar: R. Kraetzschmar și E. Kutsch.....	83
2.1 Richard Kraetzschmar: Legământul în Vechiul Testament	83
2.1.1 Legămintele de natură profană.....	84

2.1.2	Ritualul legământului ebraic vechi.....	85
2.1.3	Legămintele de natură religioasă.....	86
2.1.4	Încheierea legământului în cadrul „pericopei sinaitice”.....	87
2.1.5	Legământul religios în scrierile vechilor profeti.....	87
2.1.6	Legământul în cadrul „izvoarelor deuteronomiste”.....	89
2.1.7	Legământul în cadrul „codului preoțesc”.....	90
2.2	Ernst Kutsch.....	94
2.2.1	Cercetarea istorică a lui Kutsch asupra originii și semnificației termenului ברית.....	96
2.2.2	ברית și formularul contractului vasal.....	98
2.2.3	Termenul ברית în cadrul perioadei ante-deuteronomiste.....	99
2.2.4	Kutsch: de la făgăduință și lege la consolare și revendicare.....	100
III	Teologia legământului vechi-testamentar în lumina descoperirilor arheologice: metoda de interpretare comparativă.....	103
1	Istoria Israelului în contextul noilor descoperiri.....	103
2	Contractele de stat ale hitiților: structura contractului hitit după Korošec.....	104
3	Martin Noth.....	109
3.1	Încheierea legământului vechi-testamentar în lumina unui text „Mari”.....	109
3.2	Legământ și lege: tradiția legământului din Sinai.....	111
3.3	Încheierea legămintelor sub conducerea lui Iosua și Iosia.....	113
4	Klaus Baltzer.....	115
4.1	Comparația între formularul unui contract hitit și formularul legământului vechi-testamentar.....	117
4.2	Formularul legământului în cadrul reînnoirii legământului.....	120
4.3	Formularul legământului în cadrul confirmării legământului.....	120
4.4	Formularul legământului în cadrul citirii legământului.....	122
5	George E. Mendenhall.....	123
5.1	Esența legământului.....	124
5.2	Forme de legământ în Israel.....	125
5.3	Legământul din Iosua 24.....	128
5.4	Legământul și profetii.....	128
6	Dennis J. McCarthy.....	130
6.1	Structura contractelor orientale în așa-numitul al doilea discurs al lui Moise: Deut 5-28.....	130
6.2	Deuteronomul 26–28. Alte paralele cu contractele orientale.....	131
6.3	McCarthy: Samuel, Iosua și investitura regalității.....	132
6.4	Legământul din Sinai.....	133
7	Hans Ulrich Steymans.....	137
7.1	Deuteronomul 28 și „adê” în cadrul succesiunii tronului Asarhaddon.....	137
7.2	Formularul unui contract și promulgarea legii.....	137
7.3	Legământul încheiat cu David.....	138
8	Christoph Levin.....	143
8.1	Teologia legământului și termenul ברית.....	143
8.2	Prezentarea legământului lui Dumnezeu.....	144
9	Eckart Otto.....	146
9.1	Teologia legământului în cadrul Deuteronomului.....	146

<i>Partea a doua: Perspectiva răsăriteană ortodoxă asupra teologiei legământului vechi-testamentar.....</i>	<i>149</i>
I Biblia în cadrul Tradiției Bisericii Ortodoxe Răsăritene.....	151
1 Legătura dintre Biblie și Tradiție în cadrul Bisericii Ortodoxe Răsăritene.....	151
2 Locul și utilizarea Bibliei în cadrul Bisericii Ortodoxe Răsăritene.....	154
3 Interpretarea Biblică în cadrul Bisericii Ortodoxe Răsăritene.....	156
II Dimensiunea discursivă (teoretic-critică) a metodelor de interpretare răsăritene ortodoxe.....	161
1 O periodizare a istoriei poporului Israel pe baza celor mai importante legăminte vechi-testamentare.....	161
2 George Florovsky.....	164
2.1 Receptarea Biblia în concepția lui Florovsky.....	164
2.2 Teologia legământului la Florovsky.....	164
2.3 Legătura dintre legământ, Biserică și Biblie.....	166
3 A. P. Lopukhin: critica biblică raționalistă.....	167
3.1 Raționalismul adus la Biblie.....	167
3.2 Teoria mitului – respingerea supranaturalului biblic (minunile).....	168
3.3 Interpretările critice ale cercetătorilor Wilhelm Martin Lebrecht de Wette și Heinric Ewald...	169
4 I. Serafincean.....	171
4.1 Critica adusă evoluției literare a Pentateuhului	171
4.2 Legământul încheiat cu Noe.....	172
4.3 Legământul lui Dumnezeu – un legământ al alegerii.....	174
4.4 Legământul încheiat cu Noe – baza comună a tuturor religiilor.....	175
5 D. Stamatoiu.....	176
5.1 Legământul dintre Dumnezeu și om (persoană sau comunitate).....	176
5.2 Legământul încheiat cu Avraam.....	177
5.3 Legământul încheiat cu poporul evreu – legământul încheiat cu comunitatea de credincioși...	177
5.4 Legământul veșnic preoțesc – sinteză a legământului dintre Dumnezeu și om.....	178
5.5 Legământul înfățișat ca o succesiune de cercuri concentrice.....	179
6 Ion V. Georgescu.....	181
6.1 Scurtă introducere biografică.....	181
6.2 O cercetare etimologică asupra termenului ברית.....	181
6.3 Legămintele încheiate cu Noe, cu Avraam, cu comunitatea de credincioși (cu poporul Israel aflat sub conducerea lui Moise) și cu Levi.....	184
6.4 Încălcarea legământului.....	189
6.5 Legământul vechi-testamentar: expunere sub forma cercurilor concentrice.....	189
6.6 O cercetare lexicală asupra textului din Mal 2, 5.....	191
6.7 Exilul babilonian și legământul vechi-testamentar.....	194
6.8 Legământul vechi-testamentar și „iconomia divină”.....	195
7 E. Pentiuc: o Biblie, două legăminte.....	196
8 Paul N. Tarazi.....	199
8.1 Legământul încheiat cu Noe.....	199

8.2 Legământul încheiat cu Avraam: de la legământul bazat pe încredere la legământul tăierii împrejur.....	200
8.3 Legământul mozaic.....	202
8.4 Legământul încheiat cu David.....	202
8.5 Noul legământ: Ier 31, 31–34.....	203
9 Legământul vechi-testamentar din prisma Academiei Ortodoxe „Sfântul Atanasie”.....	206
9.1 Legământul vechi-testamentar.....	206
9.2 Legământul și profeții.....	207
9.3 Legământul mozaic și noul legământ.....	208
9.4 Vechiul legământ și făgăduința Sfântului Duh	209
10 Teologia legământului vechi-testamentar în cadrul literaturii patristice.....	211
10.1 Legământul vechi-testamentar în cadrul teologiei Sfinților Părinți.....	212
10.2 Sfântul Ioan Hrisostom: legământul încheiat cu Noe.....	213
10.3 Sfântul Ioan Hrisostom: legământul încheiat cu Avraam.....	214
10.4 Însemnătatea Arcei lui Noe în cadrul tradiției patristice.....	214
10.5 Sfântul Grigorie de Nyssa: „De Vita Mosis“.....	215
III Dimensiunea liturgică a metodelor de interpretare răsăritene ortodoxe: iconografia.....	217
1 Teologia legământului vechi-testamentar în cadrul Triodului.....	218
1.1 Legământul încheiat cu Noe în cadrul Triodului.....	218
1.2 Legământul încheiat cu Avraam în cadrul Triodului.....	221
1.3 Legământul încheiat cu Moise în cadrul Triodului.....	223
1.4 Legământul încheiat cu David în cadrul Triodului.....	229
1.5 Noul legământ în cadrul Triodului.....	232
IV Dimensiunea vizuală a metodelor de interpretare răsăritene ortodoxe: iconografia.....	233
1 Introducere în cadrul iconografiei răsăritene ortodoxe.....	233
2 Icoana schimbării la față.....	235
3 Pregătirea necesară pentru înțelegerea acestei metode de interpretare.....	236
4 Descrierea cadrului icoanei schimbării la față a Domnului nostru Iisus Hristos.....	237
5 Iconografia ca metodă de interpretare în cadrul teologiei legământului vechi-testamentar.....	238
 <i>Partea a treia: Receptarea metodelor biblice de interpretare în cadrul tradițiilor vest-europene și ortodox-răsăritene.....</i>	
1 Cateva considerații asupra hermeneuticii biblice.....	246
2 Perspectiva ortodox-răsăriteană asupra dezvoltării metodelor de interpretare istorico-critice.....	248
3 Teologia legământului vechi-testamentar în cadrul tradiției de interpretare vest-europeană.....	250
4 Teologia legământului vechi-testamentar în cadrul tradiției de interpretare ortodox-răsăriteană.....	253
5 Criza din cadrul studiilor biblice moderne.....	256
6 Tendința patristică a hermeneuticii biblice	257
7 Adresanții interpretărilor biblice.....	258
8 Soluții posibile de apropiere și valorificare între metodele de interpretare vest-europene și cele ortodox-răsăritene.....	259

<i>Concluzii</i>	262
------------------------	-----

Anexe

<i>Bibliografie</i>	271
Observații cu privire la modul de citare și abrevierile utilizate.....	271
<i>Prima parte</i>	271
1.1. Izvoare, traduceri, colecții și alte materiale ajutătoare.....	271
1.2. Literatură secundară	271
<i>A doua parte</i>	284
2.1. Izvoare, traduceri, colecții și alte materiale ajutătoare	284
2.2. Literatură secundară.....	285

Lista tabelelor și a expunerilor schematic

1. Cele patru legăminte centrale vechi-testamentare	71
2. Expunerea legămintelor încheiate cu Noe și Avraam sub forma a două cercuri concentrice.....	175
3. Stamatoiu: succesiunea legămintelor expusă sub forma unei spirale de cercuri concentrice.....	180
4. Legământul încheiat cu „comunitatea de credincioși” I	187
5. Legământul încheiat cu „comunitatea de credincioși” II	188
6. Legământul vechi-testamentar: o altă expunere sub forma cercurilor concentrice	190
Tabelul 1: Legământul încheiat cu Noe în cadrul Triodului	220
Tabelul 2: Legământul încheiat cu Avraam în cadrul Triodului	222
Tabelul 3: Legământul încheiat cu Moise în cadrul Triodului	227
Tabelul 4: Legământul încheiat cu David în cadrul Triodului	231
Tabelul 5: Noul legământ în cadrul Triodului.....	232

ABREVIERI

CĂRȚILE SFINTEI SCRIPTURI

a) *Vechiul Testament*

Facerea	Fac
Ieșirea	Ieș
Leviticul	Lev
Numerii	Num
Deuteronomul	Deut
Iosua	Ios
Judecători	Jud
I Regi (I Samuel)	I Reg (I Sam)
II Regi (II Samuel)	II Reg (II Sam)
III Regi (I Regi)	III Reg(I Reg)
IV Regi (II Regi)	IV Regi (II Reg)
I Paralipomena	I Par
Ezdra	Ezdr
Neemia	Neem
Iov	Iov
Psalmi	Ps
Proverbele lui Solomon	Prov
Isaia	Is
Ieremia	Ier
Iezechiel	Iez
Înțelepciunea lui Solomon	Sol
Înțelepciunea lui Isus, fiul lui Sirah	Is Sir

b) *Noul Testament*

Evanghelia după Matei	Mt
Evanghelia după Marcu	Mc
Evanghelia după Luca	Lc
Faptele Apostolilor	Fap
Romani	Rom
Galateni	Gal
I Petru	I Petr

PERIODICE

- *AJT* - Asia Journal of Theology
- *AThANT* – Abhandlungen zur Theologie des Alten und Neuen Testaments
- *BOR* - Biserica Ortodoxă Română – Buletin oficial al Patriarhiei Române
- *BZAW* - Beihefte zur Zeitschrift für die alttestamentliche Wissenschaft
- *SJT* - Scottish Journal of Theology
- *JBL* - Journal of Biblical Literature
- *RGG* - Religion in Geschichte und Gegenwart
- *ZAW* - Zeitschrift für die alttestamentliche Wissenschaft
- *HthKAT*-Herders Theologischer Kommentar zum AT
- *ST* - Studii Teologice
- *ZKTh* - Zeitschrift für Katholische Theologie
- *MO* - Mitropolia Olteniei
- *MMS* - Mitropolia Moldovei și Sucevei
- *LThK* - Lexikon für Theologie und Kirche
- *MThZ* - Münchener Theologische Zeitschrift
- *KD* - Kerygma und Dogma
- *KB* - Katechetische Bibelwerk
- *SBE* - The Sacred Book of the East
- *ThPh* - Theology and Philosophy
- *BWANT* - Beiträge zur Wissenschaft vom Alten Testament
- *EKL* - Evangelische Kirche und Literatur
- *ThLZ* - Theologische Literaturzeitung

CĂRȚI ȘI COLECȚII

- *ABD* - The Anchor Bible Dictionary
- *Filocalia* - Filocalia sfințelor nevoițe ale desăvârșirii sau culegere din scrierile Sfinților Părinți care arată cum se poate omul curăți, lumina și desăvârși
- *PG* - Patrologiae Cursus Completus, Series Graeca
- *PSB* - Părinți și Scriitori Bisericești
- *DB* - Dictionaire de la Bible
- *TRE* - Theologische Realenzyklopädie

ALTE ABREVIERI

- *BHS* - Biblia Hebraica Stuttgartensia
- *LXX* - SEPTUAGINTA
- *MT* - Textul Masoretic
- *KJS* - King James Version
- *NA²⁷* - Novum Testamentum Graece, Nestlé-Aland
- *EIBMBOR* - Editura Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române

Cuvinte cheie: *legământ, teologia legământului, hermeneutica, tradiția ortodoxă, interpretări biblice, cercetarea istorico-critică, tradiții de interpretare biblică, בריית*

Cadrul teoretic și metodologia cercetării

Un demers care așează alături două idei, perspective sau tradiții de interpretare necesită o analiză comparativă. O cerință imperativă, dar în același timp și dificilă în acest sens, o reprezintă păstrarea, pe cât posibil, a obiectivității și evitarea tendinței de întocmire a unei lucrări polemice, apologetice sau subiectiv-critice. De aceea, trebuie mai întâi să se facă clar specificul celor două tradiții teologice de interpretare biblică, respectiv cea vest-europene și cea ortodox-răsăriteană. În cadrul acestei abordări *legământul vechi-testamentar* (ברית) va juca rolul unui exemplu. În mod asemănător, în locul acestui exemplu, poate fi folosit conceptul vechi-testamentar de lege (תורה) sau alte teme.

În perioada cuprinsă între secolele XIX și XX tema asupra teologiei legământului vechi-testamentar a cunoscut un interes deosebit în cadrul teologiei academic vest-europene. În acest sens există diferite lucrări științifice care abordează acest subiect. Cercetarea legământului vechi-testamentar a fost influențată de diferite orientări filosofice, culturale sau științifice. Interpretările tradiționale biblice, datorită despărțirii dintre rațiune și credință din cadrul mișcărilor culturale europene (umanism, reformă, iluminism, pietism, romanticism, noi descoperiri arheologice), s-au îndreptat spre o nouă direcție. Premisele acestora pot fi formulate în felul următor: *Biblia este o carte istorică și de aceea trebuie studiată cu ajutorul metodelor istorico-critice de cercetare*. Sub influența acestor mișcări credința într-un Dumnezeu personal, care a intervenit direct în cadrul istoriei lumii sau în viețile oamenilor, a fost pusă sub semnul întrebării. Iluminismul a accentuat dominația rațiunii și s-a opus oricărei forme de autoritate: biserică, religie, inspirație, tradiție și chiar Dumnezeu.

Tradițiile patristic-ortodoxe de interpretare biblică sunt caracterizate până astăzi de un studiu al Bibliei însoțit de rugăciune și viață duhovnicească în cadrul comunității liturghisitoare a Bisericii. În contrast, noile metode istorico-critice de interpretare au un caracter mai mult *tehnologic* decât *teologic*. Acest lucru este vizibil în cadrul actualelor metode de analiză biblică ce utilizează exclusiv *un instrumentar pur științific*. Dimensiunea duhovnicească lipsește cu desăvârșire.

Perspectiva ortodoxă transcende și își împropiază în cadrul universului liturgic metodele de interpretare biblică. În acest sens, Florovsky postulează *o fuziune* între dimensiunea conceptuală și cea duhovnicească. Idealul este, în acest sens, o comuniune personală, vie și directă cu Dumnezeu și cu cuvântul Său revelat în cadrul Sfintei Scripturi. Scopul fiecărei interpretări ar trebui să fie în primul rând cunoașterea lui Dumnezeu. Noi Îl putem cunoaște pe Dumnezeu doar în măsura în care El Însuși ne îndrumă în acest demers.

Utilizarea exclusivă a metodelor științifice (și deci indirect doar a rațiunii) în cadrul interpretărilor biblice subminează autoritatea Bibliei ca fiind cuvântul lui Dumnezeu și dă naștere unui mediu de incertitudine asupra celor mai importante teme, concepte și învățături biblice.

Rațiunea pură nu poate nici înțelege valoarea religioasă a Bibliei și nici să o întrebuițeze în viața de zi cu zi. Pentru aceasta sunt necesare credința, rugăciunea și o viață creștină autentică. Cercetătorii vest-europeni au omis în lucrările lor, în care au analizat nenumărate elemente istorice, filosofice și lingvistice valoarea credinței, a rugăciunii, și a unei vieți duhovnicești ca imperios necesare pentru înțelegerea și receptarea valorilor religioase din cadrul scrierilor Sfintei Scripturi.

Teologia vest-europeană cunoaște în cadrul interpretărilor biblice o despărțire de dimensiunea duhovnicească: realitatea duhovnicească a Bibliei a fost părăsită și înlocuită cu dimensiunea strict conceptuală. Însă, în acest fel, transformarea interioară (duhovnicească) a omului la întâlnirea lui Dumnezeu în cuvântul Său revelat nu mai are loc. Prezența transcendentă a lui Dumnezeu nu mai este simțită sau trăită în cadrul textului biblic. Deși mijloacele raționale de analiză biblică au adus lumină asupra a multe aspecte a textelor biblice, totuși nu au putut transcende puterea credinței care este proclamată de Biblie. Altfel spus: rațiunea poate analiza și aduce lumină asupra a multe aspecte ale cuvântului lui Dumnezeu însă nu poate suplini locul prezenței și puterii credinței pe care Biblia o cere.

Eliminarea dimensiunii spirituale din cadrul cercetării academice asupra teologiei legământului vechi-testamentar, a condus la accentuarea a diferite elemente constitutive a legământului biblic. În acest sens tema legământului vechi-testamentar a fost analizată fie prin intermediul strânselor legături cu epoca în care a fost încheiat, fie prin cercetări lexicale, fie pe baza descoperirilor arheologice din cadrul popoarelor învecinate. Fiecare metodă interpretativă subliniază o varietate de aspecte ale teologiei legământului. Prin urmare, fiecare metodă de interpretare necesită o analiză deosebită.

Structura lucrării. Lucrarea conține trei părți principale și este încadrată de introducere și concluzii.

Prima parte este dedicată perspectivei vest-europene asupra teologiei legământului. Aici pot fi identificate trei metode de interpretare: a) metoda istorico-critică; b) metoda lexicală și c) metoda comparativă. În acest sens, cercetarea se desfășoară în funcție de specificul metodelor de interpretare. În cadrul perspectivei vest-europene se va încerca o schițare a tezilor celor mai proeminenți cercetători. Tot aici vor fi prezentate cele mai importante etape din cadrul interpretărilor biblice vest-europene. Acestea ar fi: a) influența mișcărilor sociale, culturale și filozofice precum iluminismul, raționalismul, clasicismul, romanticismul etc; b) influența acestor mișcări asupra sistemelor filosofice ale lui Herder, Hegel, Darwin, Schleiermacher etc; c) influența acestor sisteme filozofice asupra interpretărilor biblice; d) influența lui Wette, Vatke și Wellhausen asupra urmașilor (Smend, Perlitt etc.). Aici se arată cum au luat ființă aceste metode de interpretare și de ce sunt predominante în cadrul lumii academice vest-europene.

Capitolul intitulat *Etape în cadrul cercetării istorice asupra teologiei legământului vechi-testamentar în cadrul interpretărilor biblice vest-europene* schițează cele mai importante etape

ale cercetărilor istorice-biblice asupra legământului vechi-testamentar din cadrul lumii academice biblice. În acest sens, în funcție de criteriul conținutului, originile legământului vechi-testamentar pot fi datate fie în perioada timpurie (Moise) fie ca produs al gândirii profetico-religioase din perioada secolelor VIII și VII î.Hr. Potrivit criteriului cercetării istorice se pot identifica trei etape: a) prima etapă stă sub controversa privitoare la datarea teologiei legământului; b) cea de-a doua etapă este influențată de nou-descoperitele materiale comparative; c) cea de-a treia etapă va fi caracterizată prin cercetarea comparativă din anii '90. Această perioadă se caracterizează prin intermediul paralelelor textelor pur sincrone dintre textele biblice și schema constructivă a contractelor orientale.

Un alt punct important poate identificat în cel de-al doilea capitol al primei părți. În cadrul secțiunii *Legământul vechi-testamentar. O cercetare lexicală pe baza Textului Masoretic* se va încerca identificarea celor patru legăminte centrale alături de elementele componente. Tot aici se poate găsi și sinteza lucrărilor lui Kraetzschmar (1896) și a lui Kutsch (1973).

Cea de-a doua parte a lucrării este dedicată perspectivei ortodoxe-răsăritene asupra teologiei legământului vechi-testamentar. Pentru o înțelegere cât mai deplină a metodelor de interpretare ortodoxe este necesară o pregătire adecvată. În acest sens, câteva explicații se vor opri asupra receptării, funcției și utilizării Bibliei în cadrul tradiției ortodoxe răsăritene. Relevant în acest sens este primul capitol, intitulat *Biblia în cadrul tradiției Bisericii Ortodoxe Răsăritene*.

Tradiția ortodoxă de interpretare biblică se caracterizează prin intermediul a trei dimensiuni interpretative:

a) *Dimensiunea discursivă* (teoretic-critică). Această dimensiune este vizibilă în cadrul diferitelor lucrări teoretice precum omilii, exegeze, cateheze, articole, studii etc. Autorul încearcă să ofere în lucrarea de față o sinteză a celor mai de seamă teze ale unor cercetători din cadrul lumii academice ortodoxe răsăritene. Acești autori aparțin mai multor tradiții de interpretare ortodoxe. Spre exemplu Florovsky și Lopukhin aparțin tradiției ortodoxe ruse, Stylianopoulos celei grecești iar Serafincean, Georgescu, Stamatiou etc. celei românești.

b) *Dimensiunea liturgică*. Această dimensiune este reliefată cel mai bine în cadrul imnografiei. Aici vor fi analizate cele patru legăminte centrale vechi-testamentare pe baza cântărilor imnografice din perioada Triodului.

c) *Dimensiunea vizuală*. Această dimensiune se referă la reprezentările iconografice (icoane), care în fond posedă și o funcție interpretativă. Aici se va folosi ca exemplu ilustrativ *icoana schimbării la față a Domnului nostru Iisus Hristos*. Această icoană conține o sinteză a legământului vechi- și nou-testamentar în persoana celei de-a doua persoane a Sfintei Treimi: Iisus Hristos.

În cadrul dimensiunii discursive de interpretare a teologiei legământului vechi-testamentar pot fi observate asemănări izbitoare cu cele din cadrul tradiției vest-europene. Specificul metodelor de interpretare ortodoxe poate fi cel mai bine identificat în cadrul liturgic. Liturgia ortodoxă cuprinde toate cele trei dimensiuni de interpretare și oferă în același timp teologiei legământului vechi-testamentar o însemnătate aparte în cadrul comunității credincioșilor.

Cea de-a treia parte a lucrării descrie modul în care metodele de interpretare (în mod special metoda istorico-critică) au fost receptate în cadrul tradițiilor de interpretare vest-europene și ortodox-răsăritene și analizează critic-constructiv punctele forte ale acestor metode.

În cele din urmă se face o încercare de identificare a punctelor comune ce pot conduce la o compensație precum și o valorificare a diferențelor dintre metodele de interpretare ortodoxe-răsăritene și cele vest-europene.

O imagine satisfăcătoare asupra legământului vechi-testamentar se poate obține numai printr-o analiză multilaterală a acestei teme. În acest scop, numai printr-o compilație sistematică a rezultatelor celor două tradiții de interpretare biblică se va reuși obținerea unei imagini de ansamblu asupra subiectului central. Teologia legământului vechi-testamentar din cadrul perspectivei ortodox-răsăritene (în special dimensiunea liturgică) reprezintă în cadrul interpretărilor vest-europene un *novum*. Însă și vice-versa este valabilă. Această lucrare se adresează în egală măsură atât lumii vest-europene de interpretare biblică cât și celei ortodoxe. Deși asupra acestei teme s-a scris mult (în mod deosebit în cadrul lumii vest-europene), încercarea de a sintetiza rezultatele celor două tradiții de interpretare reprezintă o inovație și deci o nouă contribuție asupra teologiei legământului. Cheia înțelegerii acestei lucrări comparative constă într-o *abordare holistică* (așadar nu dezintegrativă) a celor două tradiții de interpretare.

Concluziile lucrării

La o primă vedere, comentariile istorico-critice biblice lipsesc în perioada dintre sec. al XIX-lea și al XX-lea din cadrul lumii ortodox-răsăritene. Dar care ar fi motivul? În acest sens am putea identifica următoarele două motive:

a) Mai întâi au existat dificultăți în obținerea unor materiale vest-europene (de exemplu articole exegetico-biblice, materiale ce proveneau în urma descoperirilor arheologice etc.) necesare în procesul de întocmire a unor astfel de lucrări critico-biblice. Acest fenomen se poate observa bine în cadrul unor țări răsăritene-ortodoxe care se aflau sub influența Uniunii Sovietice. În această situație s-a aflat România și țări vecine precum Serbia, Bulgaria și Ucraina.

În sec. al XXI-lea situația s-a schimbat. Prin diferitele burse de cercetare, stagii de documentare și programe de schimb (de ex. programul Erasmus) în mod special în cadrul unor universități occidentale (Germania, Franța, Italia, etc.), dar și în cadrul țărilor din Orient (Palestina, Siria, Egipt) începe și în aceste țări procesul de întocmire și dezvoltare a unor lucrări istorico-critice biblice. Se poate ușor observa că lucrări precum cele care aparțin lui N. Tarazi, Ion V. Georgescu, D. Stamatoiu, I. Serafincean etc. au la baza metodologia istorico-critică, specifică spațiului vest-european.

b) Interpretările răsăritene-ortodoxe au evidențiat în mod special caracterul omiletic al textului biblic. Acest lucru poate constitui, pe de o parte, un dezavantaj major în dezvoltarea unor analize strict exegetice.

Părerile referitor la utilizarea exclusivă a metodelor de interpretare istorico-critică sunt împărțite și în cadrul lumii vest-europene. Astfel de reacții pot fi identificate chiar și în Germania. În acest sens se poate consulta lucrarea „Das Ende der historisch-kritischen Methode“ (Wuppertal, 1974), scrisă de Gerhard Meier.

Originea metodelor de interpretare istorico-critice

La o analiză atentă, vom putea ușor remarca faptul că metodele istorico-critice n-au apărut exclusiv sub auspiciile iluminismului. Dacă vom observa cu atenție lucrările exegetice ale Sfinților Părinți, și în mod special lucrările lui Irineu și Origen, vom fi surprinși să vedem că ei au folosit metode de interpretare analoge celor de astăzi. În acest sens, Breck scrie: „Ei foloseau instrumente critice pentru a stabili textul (aceasta înseamnă să determine cea mai precisă lectură pe baza comparației cu vechile manuscrise) și identificau în text sensul literar-istoric: sensul ‚intenționat’ de către autorul biblic.“ (Breck, Scripture, 2.)

O comparație între metodele de interpretare istorico-critice actuale și cele patristice, arată următoarele:

- a) exegeza biblico-patristică nu se încheie în sine;
- b) abordările patristice aveau un caracter mai mult omiletic decât științific;
- c) scopul principal al acestor lucrări era mai degrabă predicarea adevărilor revelate în textele biblice decât analize obiective și pur științifice.

Abordările pur istorico-critice au condus inevitabil în timp la o despărțire între credință și rațiune și deci indirect între mediul academic și cel al doctrinei bisericești. Înainte de a aborda acest punct, autorul va prezenta câteva teze referitoare la apariția metodelor de interpretare istorico-critice.

Prima teză. Putem observa ușor că studiile biblice ale sec. XXI sunt în mare parte o dezvoltare sau o analiză atentă a unor aspecte care pot fi mai întâi identificate la pionierii cercetărilor istorico-filosofice precum de Wette, Vatke, Wellhausen, Ewald, Eichhorn, etc. În acest sens, putem schița următoarele etape ale apariției și dezvoltării metodelor de interpretare istorico-critice vest-europene:

a) Influența mișcărilor sociale, culturale și filosofice precum: iluminismul, raționalismul, clasicismul, romanticismul etc. Influența acestor mișcări s-a remarcat și în cadrul lumii ortodox-răsăritene. Însă această influență s-a făcut simțită îndeosebi în cadrul literaturii, în artă (muzică și pictură) precum și în istorie. În cadrul interpretărilor biblice, influența acestor mișcări a fost nesemnificativă.

Mișcărilor mai sus-numite au fost desemnate de către Perlitt drept „cifre ale unei epoci istorico-spirituale“. (Vezi Perlitt, Vatke und Wellhausen, 6.) Punctul de plecare al acestor mișcări reprezintă o cotitură însemnată în cadrul istoriei. Sensul acestei istorii va fi stabilit de acum înainte de către motivele tipice ale acestor mișcări.

Kraus îi caracterizează pe pionierii acestor cercetări în felul următor: „Wilhelm Gesenius este un raționalist intermezzo. De Wette se află la pragul dintre romanticism și idealism, Vatke este un dependent dedicat al lui Hegel, iar Ewald nu poate nega nicidecum în lucrările sale faptul că ideile de bază au fost create mai întâi de Kant și Schiller iar mai apoi preluate de către el“.(Kraus, Geschichte, 208.)

b) Aceste mișcări au influențat filozofi precum Herder, Hegel, Darwin, Schleiermacher, Fries etc. Acum iau naștere principalele sisteme filozofice.

c) Influența sistemelor filozofice asupra interpretărilor biblice. De Wette se găsea sub influența sistemului filozofic al lui Herder iar Vatke sub cel al lui Hegel. De Wette, sub influența sistemului filozofic al lui Herder a considerat Biblia drept produs pur omenesc. În acest sens, aceasta ar fi compusă dintr-o serie de mituri și simboluri. De Wette a fost influențat de către Vatke și a devenit treptat o „victimă“ a filozofiei lui Hegel (Vezi Perlitt, Vatke und Wellhausen, 2). Von Rad a remarcat influența lui Hegel asupra lui Wellhausen. „Wellhausen a fost în cele din urmă puternic influențat de către Hegel; el a prezentat istoria religioasă a Israelului sub forma propriei sale dezvoltări spirituale.“(Rad, Theologie I, 119.) Acest lucru i-a atras lui Wellhausen critica de a fi „un evoluționist în sens darvinist“. El a prezentat istoria Israelului în modul în care Darwin a prezentat istoria naturii. Wellhausen se afla așadar sub sistemul filozofic al lui Hegel prin mijlocirea lui Vatke. Vatke și-a început studiul teologic în Halle. Aici W. Gesenius i-a mijlocit cunoștințele filologice necesare. În Berlin ia contact cu teologia și filosofia lui Schleiermacher și Hegel.

d) Influența lui de Wette, Vatke, Wellhausen și Ewald asupra succesorilor (Smend, Perlitt, von Rad) a constituit următoarea etapă. Kraus este de părere că fără de Wette, Vatke și Ewald „nimic nu poate fi conceput“.(Vezi Kraus, Geschichte, 208.)

A doua teză. Această teză este susținută de către McGuckin. Potrivit acesteia, critica biblică la cel mai înalt nivel ar fi rezultatul a două mișcări de la sfârșitul secolului al XIX-lea:

a) *Romanticismul.* McGuckin este de părere că această mișcare stă în strânsă legătură cu pietismul și ar fi primul factor în animarea interesului pentru textul biblic.

b) *Credința sau părerea* potrivit căreia utilizarea strict-științifică a istoriei va conduce spre o direcție mai bună decât „tulburarea produsă de un domeniu desprins din teologie“.(Vezi McGuckin, Orthodoxy, 296)

Ambele mișcări pornesc de la următoarea premisă: pentru a înțelege un text, cititorul trebuie mai întâi să observe circumstanțele (contextul sau viziunea creativă) în care autorul a produs textul inițial. „Teoreticianul romantic pune accent pe știința interpretării ca implicare progresivă între cititor și text, ca analiză a cuvintelor și frazelor, a versetelor și secțiunilor, determinând treptat suprimarea sensului colectiv al lucrării considerată ca întreg.“(McGuckin, Orthodoxy, 296)

A treia teză. Aceasta aparține unui proeminent profesor de vechiul testament din cadrul tradiției de interpretare ortodoxă răsăriteană greacă, și anume Theodore G. Stylianopoulos. El este de părere că criticismul biblic este înrădăcinat în cinci izvoare de tradiție. Deși următoarele

idei se regăsesc și în cadrul capitolului anterior, vor mai fi prezentate încă o dată în mod sumar. Cele cinci izvoare de tradiție ar fi următoarele:

a) *Moștenirea exegetică a Părinților Bisericii* (sfârșitul sec. I - IV). În acest sens putem identifica în lucrările științifice ale lui Origen următoarele metode: studiul limbilor originale; metoda de comparație a unor materiale; utilizarea unor metodologii; reflexii asupra unor principii teoretice-hermeneutice. Mai întâi de toate, accentul stă asupra manuscriselor ebraice (metoda comparativă) iar mai apoi pe exegeza biblică.

b) *Umanismul medieval* (aproximativ sec. IV-XI). Cea mai importantă consecință a acestei mișcări a fost dezrădăcinarea treptată a Bibliei din viața Bisericii. Biblia s-a transformat treptat din sursă de hrană spirituală în obiect al analizei științifico-academice.

c) *Reforma* (sec. al XVI-lea). Prin reformă, lumea academică a fost deosebit de interesată de autoritatea exclusivă a Bibliei și de interpretarea privată, independentă de tradiție și Biserică. Un efect al acestei mișcări a fost concentrarea intelectuală asupra Bibliei și o varietate problematică de interpretări.

d) *Iluminismul* (sec. XVII-XIX). Stylianopoulos așează drept moto al acestei mișcări, concepția filozofică a lui Emanuel Kant: „îndrăznește să gândești!“. Acest nou mod de gândire este caracterizat de Stylianopoulos în felul următor: „Respingerea oricărei autorități în schimbul căutării adevărului ‚obiectiv’ și întronarea rațiunii autonome drept criteriu principal în toate problemele.“ (Stylianopoulos, *New Testament*, 127). Iluminismul a accentuat dominația rațiunii și s-a opus oricărei forme de autoritate: tradiție, religie, revelație, Biserică și chiar Dumnezeu (Vezi Pentiuc, *Old Testament*, 171). Eliberarea de către dogma inspirației a fost un alt efect al acestei mișcări. Aceasta a provocat confuzie metodologică în cadrul cercetării istorico-critice și a subminat adevărul de bază despre Dumnezeu: Dumnezeu este un Dumnezeu viu care a intervenit personal în viața oamenilor.

e) *Noile descoperiri arheologice*. Rezultatele acestor descoperiri au condus la revoluția studiilor istorico-biblice. Descoperirea scrierilor cuneiforme alături de descifrarea hieroglifelor egiptene au adus un material deosebit de prețios despre civilizațiile antice dintre Nil și Eufrat. (Stylianopoulos, *New Testament*, 125–127).

A patra teză. Aceasta aparține unui reprezentant al mediului academic biblic din Rusia. Numele acestuia este Aleksandr Pavlovich Lopukhin iar teza sa este următoarea: originea raționalismului biblic datează din primul secol al creștinismului, atunci când originea supranaturală a Bibliei a fost respinsă de către un număr considerabil de păgâni cultivați. Ei au negat originea supranaturală a Bibliei cu scopul de a apăra concepțiile antice asupra lumii.

În opinia lui Lopukhin, raționalismul biblic provine din reforma secolului al XVI-lea, când rațiunea a câștigat prioritate asupra Bisericii, care la rândul său se baza pe autoritatea biblică. Relația genetică dintre raționalismul biblic și protestantism nu s-a manifestat brusc. De la Luther până la raționalismul din zilele noastre a fost un drum deosebit de lung. Dacă întemeietorul protestantismului s-a despărțit de catolicismul roman, gânditorii liberi din timpul nostru resping în generat orice formă de religie. Călugărul din Wittenberg credea în inspirația

Bibliei, în prezicerile profeților, în minuni, în harul divin, în îndreptarea păcătoșilor, în dumnezeirea Fiului lui Dumnezeu, în rai și iad.

Teologii raționaliști, care predau astăzi vechiul testament în cadrul universităților sunt reci față de această viziune. Ei au crescut amuzându-se de relatările biblice tot la fel cum s-au amuzat de basmele mamelor lor din copilărie. Principiul cercetării libere, condus până la ultimele limite, poate avea consecințe fatale. Această cale va îndepărta pas cu pas de la adevărata direcție. Mai devreme sau mai târziu, *logica nemiloasă* îl va conduce pe om la marginea abisului unde îl va arunca. Același lucru s-a întâmplat și cu teologia protestantă, care inițial era complet necritică vis-a-vis de Biblie. În opinia lui Lopukhin, drumul criticii raționaliste biblice a început cu de Wette și Ewald.

O despărțire între rațiune și credință:

o despărțire între mediul academic și învățătura bisericii?

Influența mișcărilor culturale (iluminism, raționalism, romanticism, clasicism, etc) asupra mediului biblic academic a produs o tensiune între rațiune și revelația istorică. Această tensiune și-a găsit expresia în scrieri teologice ca cele ale lui Lessing. Confruntarea dintre rațiune și revelația istorică va conduce inevitabil la o ruptură între credință și rațiune care momentan apare ca fiind ireconciliabilă. Sarcina de a ne aduce contribuția la reconcilierea dintre rațiune și credință a fost văzută ca o cerință imperios necesară timpului nostru.

Toate aceste mișcări au dus în cele din urmă și la o separare între doctrina Bisericii și mediul academic științific biblic din lumea academică occidentală. O separare vizibilă între teologie ca disciplină științifică și învățătura Bisericii și indirect între credincioși și mediul academic, este mai întâi vizibilă la autori precum Johann Phillip Gabler căruia i-au urmat Semler și Eichhorn. În acest sens, Gabler scrie: „De fapt ar trebui ca în cercetărilor teologice, care nu sunt destinate poporului (oamenilor obișnuiți), să nu se ridice întrebări despre perfecta potrivire cu cărțile simbolice, deoarece astfel de adeziuni slugarnice între spiritul protestantismului și literele altor confesiuni vechi și venerabile se află în contradicție evidentă.” (Kraus, Geschichte, 148). Kraus recunoaște dependența dintre gândirea lui Eichhorn și preistoria lui Semler. Eichhorn continuă această despărțire inițiată de Semler la începutul secolului al XIX-lea. După Eichhorn și Semler, teologia și Biserica operează în două dimensiuni diferite. În legătură cu această despărțire, Eichhorn scria următoarele: „Știința luminată și teologia bisericească sunt despărțite una de cealaltă. Îndeletnicirile științifice nu sunt destinate ‚poporului bisericesc‘ sau potrivite pentru predare. Dimpotrivă, ‚în spiritul protestantismului‘ cu ‚o imparțială iubire față de adevăr‘ este căutat în egală măsură un drum experimental recomandat ‚publicului teologic‘ spre verificare.” (Kraus, Geschichte, 148).

Specificul metodelor de interpretare răsăritene ortodoxe

Abordările hermeneutice ortodoxe nu sunt preocupate de dezvoltarea unor metode de interpretare proprii în cadrul studiului biblic. Acesta este probabil și motivul pentru care metodele de interpretare istorico-critice sunt preluate mai târziu și în cadrul Bisericii Ortodoxe Răsăritene.

Deși teologii ortodocși fac apel la metodele de interpretare istorico-critice, totuși îndeamnă la prudență: „Teologii ortodocși s-au protejat împotriva inferențelor radicale ale criticismului istoric prin adoptarea unei poziții conservatoare și ținând seama de învățătura dogmatică a Bisericii.”(Stylianopoulos, New Testament, 5).

În cadrul ortodox a existat și încă mai există tendința de a sublinia caracterul omiletic în detrimentul celui exegetic al lucrărilor biblice. În acest sens, Breck subliniază următorul aspect: „De fapt, comentariile biblice abundă în tradiția ortodoxă. Acestea nu sunt însă recunoscute ca atare deoarece își asumă ceea ce este deseori numită peiorativ ‚o atitudine pre-critică’ față de narațiunea biblică.”(Breck, Scripture, 18)

Elementul distinctiv al hermeneuticii ortodoxe este cel mai bine ilustrat în cadrul *liturghiei ortodoxe*, în cult. Dimensiunea liturgică ilustrează într-un mod unic o interpretare, în care pot fi identificate nivelele exegetice, interpretative și transformatoare ale hermeneuticii ortodoxe.

O altă particularitate a hermeneuticii ortodoxe o constituie înțelegerea procesului de *anamneză biblică*. Anamneza biblică reprezintă pentru Breck mai mult decât reamintirea unui eveniment din trecut. Anamneza poate fi cel mai bine redată prin termenul de actualizare. „Anamneza înseamnă reactualizare, retrăire a unui eveniment în cadrul comunității de credință. Cu toate acestea, lucrarea Sfântului Duh în aducerea în amintire a cuvântului, înseamnă de fapt împlinirea aceluși cuvânt.” (Breck, Scripture, 18) Spațiul cel mai propriu al anamnezei biblice este așadar comunitatea de credință – Biserica doxologică. *Dimensiunea liturgică a hermeneuticii ortodoxe* accentuează caracterul discursiv și intuitiv al receptării și interpretării vechi-testamentare în cadrul Bisericii Ortodoxe Răsăritene. Caracterul discursiv este reliefat cel mai bine în cadrul comentariilor și diverselor lucrări teologice. Aceste lucrări au cel mai adesea un caracter informativ și intelectual. Modul intuitiv de interpretare are în schimb un caracter poetic și poate fi identificat cel mai bine în cadrul liturghiei.

Hermeneutica ortodoxă este caracterizată cel mai bine, în opinia lui McGuckin, prin intermediul *principiului utilității*. Prin urmare, comentariile biblice nu pot fi reduse doar la un eseu istoric sau o analiză semantică. McGuckin este de părere că un comentariu biblic stă în strânsă legătură cu harisma propovăduirii Bisericii. „Am putea descrie acest principiu al utilității în felul următor: așa cum proclamarea credinței este făcută în mod adecvat de la vârstă la vârstă; așa cum discursul semitic și poetic este potrivit într-o epocă în timp ce în altă epocă retorica greacă și lucrările imnografice lucrează mai efectiv, iar în altă epocă nu mai au același efect, motiv pentru care este nevoie de forme mai simple de re-exprimare.”(McGuckin, Orthodoxy, 318).

Perspectiva ortodoxă are la bază *concepția patristică* potrivit căreia fiecare cuvânt al Sfintei Scripturi a fost scris sub inspirație divină. Interpretul poate pătrunde sensul tainic, profund al textului biblic cu ajutorul „*θεωρία*” – o *percepție dată de Dumnezeu* . În plus, fiecare cuvânt al textului biblic este rezultatul „*Synergiei*” – o conlucrare între autorul uman și Sfântul Duh. „Indiferent dacă au găsit sau nu un sens ‚spiritual’ în fiecare frază din text, ei erau convinși că fiecare cuvânt a fost inspirat de Dumnezeu cu scopul de a ghida pe credincioși în dumul lor

spre împărăția cerurilor. În concepția lor, exegeza avea un singur scop: să permită poporului lui Dumnezeu să audă cuvântul Său și să-l primească pentru mântuirea lor.“ (Breck, Scripture, 2)

În legătură cu „theôria“ răsăriteană-ortodoxă, întâlnim la Walter Eichrodt un termen interesat, și anume „*congenialitate*“. Diferența dintre cei doi termeni este însă incontestabilă. Eichrodt descrie acest cuvânt după cum urmează: „Acest termen arată faptul că trebuie să existe o relație interioară, înrudire între cercetător și obiectul său pentru a putea depăși distanța unei apariții străine și pentru a-i putea înțelege corect esența. Nu toți oamenii pot înțelege aceste lucruri. Doar cel care posedă o ‚afinitate‘ în acest sens poate înțelege domeniul aparițiilor și al oamenilor.“(Eichrodt, Die alttestamentliche Theologie, 87).

În cadrul tradiției ortodoxe, *comunitatea credincioșilor* reprezintă ultima autoritate în materie de interpretare biblică. Ei sunt în același timp adresanții interpretării. Biblia constituie pentru ei cuvântul viu și lucrător al lui Dumnezeu care li se adresează. În afara acestui context, Biblia este redusă la o carte istorică ce descrie experiențele, convingerile și obiceiurile popoarelor antice. Scopul final al acestor lucrări este, după cum am mai spus, Hristos Însuși - Cuvântul întrupat al lui Dumnezeu.

Metoda „corectă“ de interpretare biblică

Nici una dintre metodele de interpretare în cadrul teologiei legământului vechi-testamentar nu poate fi absolutizată sau eliminată. Fiecare dintre aceste metode are dreptul și meritul său. În general toate metodele de interpretare încearcă să aducă un strop de lumină în cadrul textelor biblice. Prin urmare, principiul consonanței ar fi modelul ideal de conlucrare a acestei game de interpretări. Important este pentru cercetătorii de astăzi să aibă o atitudine nouă față de textele biblice: trebuie păstrată libertatea de a trata textul biblic ca text și în același timp text sfânt. Astfel devine clar că în cadrul interpretărilor trebuie să se țină cont de relația dintre cele două perspective. Prin angajarea în cadrul unui dialog, cele două perspective pot ajunge la înțelegerea și valorificarea metodelor interpretative.

Tema de față urmărește așadar o reconciliere între cele două tradiții de interpretare. Utilitatea și necesitatea acestei abordări se evidențiază în organizarea unor conferințe exegetice. La acestea iau parte de regulă reprezentanți ai ambelor tradiții. Încercarea de apropiere dintre cele două perspective hermeneutice a început să facă progrese semnificative începând cu anul 1998. Importanța dialogului în favoarea unei abordări biblice complexe reiese și din cadrul conferințelor organizate la mănăstirea Neamț din România în septembrie 1998, la mănăstirea Rila din Bulgaria în septembrie 2001, la Saint-Petersburg, Rusia în august 2005, la Sâmbăta de Sus din România în august 2007 etc. Rezultatele acestor conferințe au fost publicate în mai multe volume în care s-a subliniat importanța celor două perspective pentru interpretarea biblică. Aceste conferințe au arătat că ne confruntăm nu numai cu diferite moduri de interpretare ci și cu interese diferite.

Cei doi factori decisivi în procesul hermeneutic rămân pe de o parte credința iar pe de altă parte rațiunea. Pentru a obține o imagine de ansamblu cât mai satisfăcătoare avem nevoie de un proces hermeneutic care să includă ambii factori. Cu toate acestea, rațiunea tinde în continuu să

devină independentă de credință. Această tendință este alimentată permanent de utilizarea exclusivă a metodelor științifice experimentale. Stylianopoulos identifică „elementul otrăvitor“ nu în rațiune sau utilizarea sa, ci în faptul că rațiunea singură este receptată drept criteriul suprem al adevărului.

Lucrările asupra teologiei legământului vechi-testamentar, atât în cadrul vest-european cât și în cel ortodox-răsăritean, reprezintă rezultatul unui lung șir de interacțiuni și transformări. Prin urmare, subiectul rămâne deschis și altor noi abordări.

BIBLIOGRAFIE SELECTIVĂ

BHS: Biblia Hebraica Stuttgartensia, ed. K. Elliner et W. Rudolph, Stuttgart⁴ 1990.

Biblia hebraica, edit. Rud. Kittel, ed. II, Stuttgart

Biblia sau Sfânta Scriptură, Bartolomeu Anania, E.I.B.M.B.O.R., 2001.

Catavasier, E.I.B.M.B.O.R, București 1998.

Cărțile Noului și Vechiului Testament în limba slavonă, Moscova, 1581.

Septuaginta id est Vetus Testamentum graece iuxta LXX interpretes, edit. Alfred Rahlfs, Stuttgart.

Stoian, M. Ion (Dicționar), Dicționar religios, Garamond, Bucuresti 1994.

Damaschin, Ioan (Dogmatica) Dogmatica, tradus de D. Fecioru și N. Căciulă, București 1938.

Germanos of Constantinople (Liturgy) On the Divine Liturgy, tradusă de Paul Meyendorf, NY: St. Vladimir's Seminary Press, Crestwood 1984.

Harper Collins Bibel Dictionary (revised edition), Paul J. Achtemeier [Ed.], Roger S. Boras, Michael Fishbane, Pheme Perkins, William O. Walker Jr., associate editors, with the Society of Biblical Literature, Harper Collins Publisher, New York 1996.

John from Damask (Holy Images) On Holy Images: Three Apologies against Those who attack the Divine Images, übersetzt von D. Anderson, NY: St Vladimir's Seminary Press, Crestwood 1980.

Sf. Atanasie cel Mare (Scrieri), Scrieri, Partea 1, übersetzt von Dumitru Staniloae, PSB 15, E.I.B.M.B.O.R., Bucuresti 1987.

Sf. Grigorie de Nyssa (Scrieri I) Scrieri Partea I, übersetzt von D. Stăniloae und Ioan Buga, in PSB 29, E.I.B.M.B.O.R., Bucuresti 1982.

- Sf. Ioan Gură de Aur (Facere I) Scrieri, Partea I, Omilii la Facere, Traducere, übersetzt von D. Fecioru, PSB 21, E.I.B.M.B.O.R., București 1987.
- Sf. Ioan Gură de Aur, Scrieri, Partea II, Omilii la Facere, übersetzt von D. Fecioru, PSB 22, E.I.B.M.B.O.R., București 1989.
- Sf. Maxim Marturisorul (Talasie) Răspunsuri către Talasie, in Filocalia – sau culegere din scrierile Sfinților Părinți care arată cum se poate omul curăți, lumina și desăvârși, vol. 3, tradus de Dumitru Stăniloae, Apologeticum, 2005.
- Sf. Vasile cel Mare (Scrieri), Scrieri, Partea a 3-a, tradus de Constantin Cornițescu și Teodor Bodogae, PSB 12, E.I.B.M.B.O.R., Bucuresti, 1988.
- Sf. Vasile cel Mare, Scrieri, Partea I, Omilii la Hexaemeron, Omilii la Psalmi, Omilii și cuvântări, tradus de D. Fecioru, PSB 17, E.I.B.M.B.O.R., București, 1986.
- St. Athanasius Academy, (Bible) The Orthodox Study Bible, Verlag Thomas Nelson, Nashville, Dallas, Mexico City, Rio de Janeiro, Beijing 2008.
- St. Basil (Letter) Letter 90, in Loeb Classical Library: St. Basil, Letters, Bd. 2, übersetzt von R. J. Deferrari, Harvard University Press, Cambridge 1962.
- Minei, Luna August, Tipografia Cărților Bisericești, București 1929.
- Proloage, vol. 2, editura Bunavestire, Bacău 1999.
- Triodul, E.I.B.M.B.O.R., București⁷ 1970.
- Gesenius: Wilhelm Gesenius, Hebräische und Aramäisches Handwörterbuch über das Alte Testament, begonnen von Rudolf Meyer, Herbert Donner [Hg.], Berlin¹⁸ u.a.: Springer, 2013.
- Gesenius, W. (Thesaurus) Thesaurus philologicus criticus linguae Hebraeae et Chaldaeae Veteris Testamenti, Leipzig², 1835, Nachdruck: Osnabrück: Biblio-Verlag, 1977.
- MT: Masoretischer Text, citat potrivit textului din BHS.
- Rahlfs, Alfred [Hg.] Septuaginta. Id est Vetus Testamentum Graece iuxta LXX interpretes, 2 Bde., Stuttgart 1935.
- Koehler, L./Baumgartner, W.: Hebräisches und aramäisches Lexikon zum Alten Testament, neu bearbeitet von W. Baumgartner, I. Lfg., 3. Aufl., Leiden [u. a.]: Brill, 1967.
- Encyclopedia Britannica Bd. 13, Edinburgh⁹: A & C Black, 1881.
- Alt, A. (Geschichte) Kleine Schriften zur Geschichte des Volkes Israel, Bd. 1, München²: C. H. Beck'sche Verlagsbuchhandlung, München 1959.
- Baltzer, Klaus (Bundesformular) Das Bundesformular, Wissenschaftliche Monographien zum Alten und Neuen Testament, in: Günther Bornkamm [Hg.] und Gerhard von Rad, Bd. 4,

- Neukirchner Verlag der Buchhandlung des Erziehungsvereins Neukirchen Kreis, Moers 1960.
- Blumenberg, H. (Neuzeit) Die Legitimität der Neuzeit, Suhrkamp Verlag, Frankfurt am Main 1996.
- Bussche, Van den (Propfete) Le Text de la prophete de Nathan sur la dynastie Davidique, *Analecta Lovaniensia Biblica et Orientalia*, Ser. II Fasc. 7, 1948.
- Clements, R. E. (Bundesformel) Die Bundesformel (Theologische Studien 68). By Smend Rudolf. E. V. Z. Verlag, Zürich, 1963. Pp. 39. Sw. Fr. 5.40. *Scottish Journal of Theology*, 17(4), 486–487, unter: http://journals.cambridge.org/abstract_S0036930600023176 (abgerufen am 24.11. 2016).
- Ewald, Heinrich (Geschichte I-III) Geschichte des Volkes Israel bis Christus, 3 Bde., Dietrich'schen Buchhandlung, Göttingen 1843
- Gramberg, Carl Peter Wilhelm: Kritische Geschichte der Religionsideen des alten Testaments, Berlin: Duncker & Humblot, 1829-1830.
- Hermann S. (Heilserwartungen) Die prophetischen Heilserwartungen im AT. Ursprung und Gestaltwandel, BWANT 5, 1965.
- Jepsen, Alfred (ברית) ברית. Ein Beitrag zur Theologie der Exilszeit: Verbannung und Heimkehr, FS Wilhelm Rudolph, Tübingen: Mohr Siebeck, 1961.
- Köhler, A. (Geschichte) Lehrbuch der Biblischen Geschichte Alten Testaments I, Deichert: Erlangen 1875
- Kreuzer, Siegfried (Revolutionsmodell) Max Weber, George Mendenhall und das sogenannte Revolutionsmodell für die „Landnahme“ Israels, in Peter Mommer/Winfried Thiel (Hrsg.), *Altes Testament. Forschung und Wirkung, Festschrift für Henning Graf Reventlow*, Frankfurt: Peter Lang Verlag, 1994.
- Lohfink, N. (Landverheißung) Die Landverheißung als Eid. Eine Studie zu Gn 15, SBS 28, Stuttgart 1967.
- Lohfink, N. (Studien) Gab es eine deuteronomistische Bewegung? in: *Studien zum Deuteronomium und zur deuteronomistischen Literatur III*, SBAB 20, Katholisches Bibelwerk, Stuttgart 1995.
- McCarthy, Dennis J. (Covenant) *Treaty and Covenant, A Study in Form in the Ancient Oriental Documents and in the Old Testament*, Pontifical Biblical Institute, Rome 1963.
- Noth, M. (Studien) *Überlieferungsgeschichtliche Studien: die sammelnden und bearbeitenden Geschichtswerke im Alten Testament*, 2., unveränd. Aufl., unveränd. Nachdr. der 1. Ausg. von 1943, Tübingen: Niemeyer, Tübingen, 1957.
- Pedersen, J. (Eid) Der Eid bei den Semiten in seinem Verhältnis zu verwandten Erscheinungen sowie die Stellung des Eides im Islam, in *Studien zur Geschichte und Kultur des islamitischen Orients*, Heft 3, Trübner Verlag, Strassburg, 1914

- Perlitt, Lothar, (Art. Bund) Art. Bund 1. AT, EKL³ 1, Vandenhoeck & Ruprecht: Göttingen 1986.
- Rad, Gerhard v. (Deuteronomium) Das Alte Testament Deutsch (ATD), Tlbd. 8, Das fünfte Buch Mose, Vandenhoeck & Ruprecht, Göttingen 1983.
- Rad, Gerhard v. (Theologie I-II) Theologie des Alten Testaments, Bd. 1: Die Theologie der geschichtlichen Überlieferungen Israels, Verlag Chr. Kaiser, München 1957. Bd. 2: Die Theologie der prophetischen Überlieferungen Israels, Verlag Chr. Kaiser, München 1960.
- Smend, R. (Bundesformel) Die Bundesformel, Theologische Studien, Heft 68, Zürich: EVZ-Verlag, 1963.
- Steymans, Hans Ulrich, (Psalm 89) Der (un-)glaubwürdige Bund von Psalm 89, ZABR 4, 1998.
- Wellhausen, J. (Geschichte) Israelitische und jüdische Geschichte, Berlin⁹, 1958.